

EÖRY VILMA

NÉMETORSZÁG NYELVPOLITIKÁJA

Bevezetés

Az európai nyelvstratégiák kutatási téma keretén belül kerül sor Németország nyelvpolitikájának áttekintésére, elemzésére. A kutatási téma célja az egyes államok nyelvpolitikájának, esetleges hivatalos nyelvpolitikai dokumentumainak bemutatása, elemzése azzal a céllal, hogy a magyar jelenlegi és tervezett nyelvpolitikai lépéseket megalapozó dokumentum, a nyelvstratégia számára mintául szolgálhassanak, valamint hogy el tudjuk helyezni a kívánatos magyar nyelvpolitikát az európai térben, az államok nyelvpolitikai helyzetének és kialakult gyakorlatának jobb ismeretében.

Németország Európa és az Európai Unió egyik legnagyobb állama területét, lakosságának számát és gazdasági erejét tekintve is. Feltételezhető, hogy a globalizációnak a nyelvi-kulturális közösségre gyakorolt hatása nem elenyésző ebben az országban, hiszen benne van a fő áramban, s a német történelem ismeretében várható, hogy a német nyelv háttérbe szorulása Európában az angol hatására érzékenyen érinti a németeket. Természetesen ismerjük Németország mai politikáját, és nem nagyon csodálkozunk azon, hogy a várható reakciók, ha bekövetkeznek is, politikai szinten nemigen válnak cselekvéssé. Németországnak ugyanis nincs átfogó terve a nyelvvel kapcsolatos intézkedésekre, tehát nincs nyelvstratégi-

ája, sem nyelvtörvénye. Vajon miért nincs, hiszen ők is küzdenek a többi európai országhoz hasonló nyelvi gondokkal? Meddig megy el a nyelvi szabályozásban az állam, és hogyan vélekedik minderről a német tudományosság, valamint a közvélemény? A tanulmány ezekre a kérdésekre keresi a választ.

A „nyelvvédelem” helyzete Németországban az elmúlt évtizedekben

A hírekből, a publikációkból, a közösségi oldalakból az a kép rajzolódik ki, hogy mind a német kutatókat, mind a politikát, mind a beszélő közösséget (mindegyiknek egy bizonyos részét) erősen foglalkoztatja a német nyelv mai helyzete, elsősorban Németországon belül. Akiket nem foglalkoztat különösebben, azok is alkotnak róla véleményt, e kétféle viszonyulásból jönnek létre aztán a viták, elsősorban a nyelv iránt érdeklődő körökben, olykor a nyelvész szakmán belül, de a politikában és a beszélő közösségben is. A viták különösen megszaporodtak a 90-es évek végén és a 2000-es évek elején: egyik oldalról a követelések, másik oldalról a követelések szükségtelen vagy éppen káros voltának hangsúlyozásával. A viták, ha kisebb mértékben is, azóta is tartanak, s ezek eredményének vagy inkább eredménytelenségének következményei jellemzik Németország jelenlegi nyelvpolitikáját.

Kívülről nehéz hiteles képet alkotni bármiről, ami egy országban zajlik, de különösen az egy-egy kérdést illető hangulatról, attitűdről. Igaz ez az anyanyelvhez való hozzáállásra is. Amint később látjuk, különféle portálok hírt adhatnak a közvélekedésről, a politika viszonyulásáról az anyanyelvhez, tudományos publikációk pedig az általános tudományos vélekedésről. A minél hitelesebb kép megalkotásában azonban nagy segítséget jelent, ha van a nyelvterületről – jelen esetben Németországról – olyan tudományos publikáció, amely elsősorban tényekkel, dokumentumokkal dolgozik, inkább leír és bemutat, semmint értékkel. Az ilyen tények közel-

képet adnak, s lehetőséget nyújtanak a mi szempontunkból történő elemzésre, értékelésre.

A németországi helyzetkép megrajzolását kezdjük egy ilyen közelképpel. Részletes beszámolót készített ugyanis Falco Pfalzgraf nyelvész szociolingvisztikai tényszerűséggel az anyanyelv, ezen belül elsősorban a nyelvvédelem helyzetéről a két Németország egyesítése óta (Pfalzgraf 2008, 451–469.). A lehetséges mértékig elfogulatlan tanulmány alaphangnemét befolyásolja azonban a végére kirajzolódó, jellegzetesnek mondható németországi anyanyelvfelfogás, amely azonban nem azonosítható a szerző tudományos álláspontjával¹. A továbbiakban e tanulmány „helyszíni közvetítését” foglaljuk össze, mégpedig további hivatkozások nélkül. Ha van hivatkozás, az a szerzőé, e munka szerzője pedig később reflektál a tanulmány tartalmára.

Az egyesülés, de még inkább az ezredforduló óta megerősödtek azok a mozgalmak és törekvések, amelyek az (amerikai) angolnak a német nyelvre gyakorolt hatását szeretnék meggátolni. A tanulmány időrendben kíséri végig a *Verein Deutsche Sprache* [Német Nyelv Egyesület] (nem állami, hanem civil fenntartású egyesület), a VDS ez irányú tevékenységét és a legkülönbözőbb politikusoknak a nyelvtörvény létrehozására irányuló követeléseit. E kettő gyakran összefügg.

Elsősorban a jelentékeny **angol nyelvi hatás** miatt az ezredforduló táján megerősödött a nyelvi purizmus, és előtérbe került a német nyelv törvényi védelmének szorgalmazása. Amikor 1994-ben, öt évvel az egyesülés után megjelent a francia nyelvhasználati törvény, Németországban még semmi sem mutatott arra, hogy bárki hasonlót szeretne. De hat évvel később már merőben más volt a hangulat. Egyre-másra jöttek létre az általában privát finanszírozású nyelvvédő egyesületek, mint pl. a VDS, amely mintegy 30.000 tagot számlál. Megjelent egy hasonló célokat szol-

1 Erre a későbbi fejezetekben térünk ki.

gáló sajtóorgánum is, a *Deutsche Sprachwelt* [Német Nyelvi Világ] 36.000 nyomtatott példánnyal a *Verein für Sprachpflege* [Nyelvművelő Egyesület] (VfS) kiadásában. További kisebb szervezetek is alakultak: pl. a főleg a helyesírási reform ellen érvelő *Verein für deutsche Rechtschreibung und Sprachpflege* [Német Helyesírási és Nyelvművelő Egyesület] (VRS) vagy elsősorban a régi német kézírás és nyomtatás formáinak újbóli bevezetéséért küzdő *Bund für deutsche Schrift und Sprache* [Szövetség a Német Írásért és Nyelvért] (BfdS). A kronologikus áttekintésből majd kitűnik, hogy ezeknek a civil szervezeteknek hatásuk volt a politikai gondolkodásra és az esetleges döntésekre is.

A vita egy 2000 szilveszterén megjelent újságcikkkel kezdődött. A cikk címe: *A német nyelvnek törvényi védelemre van szüksége* [Die deutsche Sprache braucht gesetzlichen Schutz], szerzője pedig Eckart Werthebach (Werthebach 2000), Berlin polgármestere és belügyi szenátor. Kifejtette, hogy a bevándorlók számára törvényileg is kötelezővé kellene tenni a német nyelv elsajátítását, hogy ezzel megakadályozzák párhuzamos társadalmak létrejöttét az országon belül. Továbbá veszélyesnek tartotta a beáramló nagy mennyiségű angol szót, tartott attól, hogy különösen az idősebbek számára anyanyelvük lassan érthetlenné válik. Utalt a francia és a lengyel nyelvtörvényre, amellyel a franciák és a lengyelek meg kívánják őrizni kulturális identitásukat és anyanyelvüket. Ezt éppen olyan fontosnak tartotta, mint a nyelvi kisebbségek ügyét, és javasolta, hogy gondolják át a törvényi beavatkozás lehetőségét a német nyelv szegényedésének és visszaszorulásának elkerülésére. A politikus érvei teljesen megegyeznek a VDS nézeteivel, helyi vezetőjük be is ismeri, hogy együtt dolgozták ki Werthebach követeléseit. Hasonlítanak a nyelvi purizmusra valló kijelentéseik is: az egyesület szerint „az anglicizmusok ránk törő áradata”, a politikus szerint „felesleges angol szavak áradata”, tehát mindketten a jól ismert idegenszó-ellenességet képviselik. Abban is megegyezik az egyesület és a politikus véleménye, hogy egy „nyelvtörvény [...] a polgárok számára a nyelvi kirekesztettség és a jogbiztonság

hiánya ellen védelmül” szolgálna (Werthebach 2000). A nyelvhasználók védelmének szempontja is a VDS-től származik, hiszen ezt az egyesület többször hangsúlyozta. Werthebach későbbi kijelentései és követelése is egyeznek a VDS nyelvvédő érveivel. Ilyenek pl. a kulturális értékek, köztük a nyelv megvédése, ápolása is és annak megakadályozása, hogy az amerikai és német szavakból „Denglisch” jöjjön létre. Werthebachnak a VDS-ével megegyező véleményére számos, elsősorban sajtóreakció érkezett, körülbelül 150 három hónap alatt. Kritikusai, javaslatának ellenzői felháborodnak a német nyelv törvényi védelmének lehetőségén. Érvük az is, hogy a reagálóknak csak mintegy 10%-a támogatna egy ilyen törvényt, s ők nagyrészt a VDS-be vagy vonzáskörébe tartoznak. A tudomány is hamarosan állást foglalt, megjelent Gerhard Stickelnek, az *Institut für Deutsche Sprache (IDS) in Mannheim* [a Mannheimi Német Nyelvi Intézet] igazgatójának nyílt levele Werthebach szenátorhoz (Stickel 2001). Történetileg vázolja a nyelvi purizmus lényegét, s ezzel indokolja az angol elemek beáramlása elleni küzdelmet. Azt is kijelenti, hogy nyelvtörvény-nyel, németesítési törekvésekkel csak jelentéktelen mértékben lehetne csökkenteni az angol kifejezések használatának motivációit. Ehelyett azt javasolja, hogy kutatások segítségével próbálják megérteni a jelenséget. Politikusok kritikája is zúdult Werthebachra és elképzeléseire: lehetetlennek tartották egy nyelvtörvény létrehozását nemcsak a más pártokhoz tartozók (SPD, PDS, Zöldek – Grünen), hanem még Werthebach pártjának, a CDU-nak képviselői is. Ehhez képest meglepetésnek számít, hogy a *Die Welt* ugyanakkor, 2001 elején *Kampf um Schutz der deutschen Sprache – Politiker aller Parteien warnen vor Überfremdung durch Anglizismen* (Kampf 2001) [Harc a német nyelv védelméért – Az összes párt politikusai figyelmeztetnek az anglicizmusok által okozott túlzott idegen hatásra] címmel írást jelentetett meg azokról a politikusokról, akik támogatják a nyelvtörvényt, és akik között szinte az összes politikai párt képviselői megtalálhatók. Köztük volt a szövetségi kormány több tagja az SPD-től, a PDS-től, a Zöldektől, az FPD vezetője, a CDU és a CSU több magas

rangú, miniszteri vagy pártvezetői pozícióban levő képviselője. Ezzel jócskán megnövekedett a nyelvtörvény kérdésének súlya, jelentősége. A DVU (Deutsche Volkunion), amely a szövetségi alkotmány védelmét képviselő legnagyobb taglétszámú szélsőjobboldali párt, szintén törvényi védelmet sürgetett a német nyelvnek. A többi érvük mellett kiemelendő, hogy az angolul nem tudó német állampolgárokat is védeni óhajtották anyanyelvük „németségének” megőrzésével. Olyan SPD-s vélemény is volt azonban, hogy a német nyelvet mint anyanyelvet azért nem szabad törvényileg védeni, mert anyanyelvként beszélik Ausztriában, Svájcban, Belgiumban és Luxemburgban is. Ez nyilván az országon túlnyúló hatókör miatti (esetleges) politikai inkorrekttségére utalhat. Mégis összességében több, nem jobboldali politikai párt is szerepelt a VDS, a Német Nyelv Egyesület honlapján mint a munkacsoport tagja vagy támogatója. Ezek a pártok, illetve személyek lobbitevékenységet folytattak annak érdekében, hogy az egyesület céljai érvényesülhessenek, bár hogy ez így van, nyíltan egyedül az FDP mondta ki. A VDS tehát ezeken a munkacsoportokon keresztül, az ő segítségével befolyásolhatta a politikai döntéseket.

A 2001-es választás előtt a VDS ébren tartotta a politikusokban az anyanyelv helyzete iránti érdeklődést. A következő kérdéseket tette fel a pártoknak, és válaszra, állásfoglalásra ösztökölte őket:

1. Hogyan ítéli meg pártja a szükségtelen angol kifejezések egyre nagyobb térhódítását a német nyelvben?
2. Véleménye szerint milyen intézkedések képzelhetők el ennek a kulturális hanyatlásnak a megállítására?
3. Különösen a hivatalosság területén, a minisztériumokban, a közigazgatásban stb. tömegesen találhatók nyelvrontók. Hogyan befolyásolná az önök pártja a jövőben a hivatalos intézmények nyelvhasználatát úgy, hogy példamutató legyen?
4. Az üzleti körök igényeinek megfelelően az angolt bevezették második hivatalos nyelvként Németországban. Mit szól az önök pártja az ilyen dolgokhoz?

„Ez a négy fő kérdés rámutat a neopurizmus legfőbb jellemzőjére, az idegen szavak kérdésére, nevezetesen ennek a jelenlétére mindenekelőtt a nyelvi-ideológiai és a nyelvi struktúrára vonatkozó, de a nyelvkritikai és egyidejűleg a nyelvpedagógiai-nyelvszociológiai diskurzusokban is” (Pfalzgraf 2008, 457.). A kérdésekre sok párt válaszolt, a VDS elérte tehát azt, hogy a választások előtt biztosította, hogy a politikusok szem előtt tartásuk a nyelv ügyét, s ezzel a nyelvtörvény létrehozására sarkallta a politikát. Az akció hatására maga a szövetségi kormányzat, sok akkor vagy később neves politikus is feltűnő érdeklődést mutatott a pár hónapja még nagy többséggel elvetett DVU-javaslat iránt, ennek címe *A német nyelv terjesztése, népszerűsítése és közvetítése [Verbreitung, Förderung und Vermittlung der deutschen Sprache]* volt. Az érdeklődés középpontjába került kijelentés a következőképpen fogalmazható meg: Az angol nyelv nagy jelentősége a gazdasági globalizációs folyamatban, az angol-amerikai kifejezések bekerülése a köznyelvbe, a mindennapi nyelvbe, különösen az újabb médiába és a reklámokba hátrányosan változtatja meg a német nyelv presztízsét és fejlődését. Ez utóbbi kitétel különösen figyelemreméltó.

Készített is a CDU/CSU-pártunió egy 75 kérdésből álló kérdőívet (Bundestag 2001), ezt a választási év ősze a kormány tagjai töltötték ki. A kérdések a német nyelv otthoni és külföldi presztízsére, a német tanulására külföldön, iskolai helyzetére és az angol nyelv befolyására vonatkoztak. Az utóbbira az volt az általános válasz, hogy nincs szükség semmilyen állami beavatkozásra, mint amilyen pl. a francia és a lengyel nyelvtörvény, hiszen a nyelv természetes módon változik, vesz át idegen szavakat, ahogy mindig is tette. A 65. kérdés így hangzik: Milyen szerepet szánna a Bundestag a Német Nyelvi és Irodalmi Tudományos Akadémiának (Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung), a Német Nyelvi Intézetnek (Institut für deutsche Sprache), a Német Nyelvi Társaságnak (Gesellschaft für deutsche Sprache) és a Német Nyelv Egyesületnek (Verein Deutsche Sprache)? A Bundestag válasza az állam által támogatott intézményekkel volt kapcsolatos, és hivatkozott ezeknek az intézeteknek arra az álláspon-

jára, hogy nem tartanak szükségesnek semmilyen védelmet vagy további szabályozást. A más országokban bevezetett nyelvtörvényekről pedig nem hiszik, hogy bármit is változtattak volna az emberek nyelvhasználatán. További véleményük, hogy a törvényi szabályozás gátolja a nyelvhasználatot különösen a feszültségkeltéssel, amelyet a szabályokra figyelés okoz.

Összefoglalóan: a CDU/CSU és a VDS törekvése egy nyelvtörvény létrehozására nem járt sikerrel. A kormány válaszaiban szinte csak az angol szavak „veszélytelenségére” szorítkozott, sok más kérdésre nem válaszolt. A következő időszakban különböző pártcsoportosulások különböző szempontú kérdőíveket töltettek ki a kormánnyal, annak megfelelően, hogyan viszonyultak a nyelvtörvényhez: támogatták vagy elleneztek. Később, 2002. január 24-én a CDU/CSU frakció kezdeményezésére a Bundestag ülésének egyik napirendi pontja a 75 kérdéses „nagy felmérés” megtárgyalása volt. Erika Steinbach, a CDU/CSU frakciójának kulturális megbízottja és a betelepülők, valamint menekültek szövetségének elnöke a vita kezdetén megállapította, hogy a kormány válasza a 2001-ben feltett kérdéseikre azt sugallják, mintha Németországban az anyanyelvvel minden a legnagyobb rendben lenne. Steinbach úgy véli azonban – a VDS-hez hasonlóan –, hogy pl. a kereskedelem, különösen az áruleírások nyelve olyan ritkán a német, hogy az anyanyelvűek szinte ki vannak rekesztve a kommunikációból, analfabétának érezhetik magukat. Ez az eljárás méltatlan és társadalomellenes. Egyértelműen nyelvtörvényt javasol, elsősorban a nyelvhasználók védelmében. Az SPD, a Zöldek és a PDS felszólalói a bármiféle beavatkozás szükségtelenségét hangsúlyozták, egyetlen CDU-s hozzászóló volt azonos állásponton a VDS-szel. Egy másik felszólalásában Erika Steinbach a nyelvhasználati gondok megoldására a fogyasztóvédelmi törvény (Verbraucherschutzgesetz) kiegészítését javasolta. (Bundestag 2002.)

Közben Werthebach tovább folytatta a nyelvtörvény melletti kampányt, már interneten is, magas tetszési arányokkal. Ugyanebben az időben bővítette a Berlini Szenátusi Igazgatóság új paragrafussal a szövetségi minisztériumok közös eljárási szabályzatát. Ebben Németországban első

alkalommal szabályozták a nyelvhasználatot, mégpedig az idegen, elsősorban angol szavak alkalmazhatóságának eseteit (inkább csak hiány esetén vagy szakszóként) az általános szabály mellett, mely szerint kerülni, illetve helyettesíteni kell őket (GGO I.). Ez mindenképpen a VDS sikere volt, nyelvtörvényjavaslatukat viszont nem sikerült elfogadtatniuk. Megjelentettek azonban egy könyvet a témáról (Gawlitta – Flessner 2002), ebben nyelvtörvénytervezetet is közzétettek (Gawlitta – Flessner 2002, 124–150.). Több vitafórumot is rendeztek, és folyamatosan napirenden tartották a fogyasztóvédelem nyelvhasználóvédelmi részének elfogadtatását is.

A németországi nyelvvédelemnek a nyelvtörvény szorgalmazásán kívül másik fontos követelése, hogy **kerüljön be az alaptörvénybe, hogy Németországban a német a hivatalos nyelv.** A VDS ennek érdekében is akciót indított 2003-ban, és 2004-ben létrehozták *A németet az alaptörvénybe* (Deutsch ins Grundgesetz) munkacsoportot. Ez utóbbi feladatának tartotta, hogy kapcsolatot tartson politikusokkal, s az egyébként is népszerűnek tűnő követelését közvetítse nekik. A 2005-ös szövetségi választások előtt megkérdezték a pártokat: „Egyetértének-e egy olyan törvényjavaslattal, amely az alaptörvényhez kiegészítő cikkelyt (pl. 22a) fűzne »A Szövetségi Köztársaság nyelve a német« tartalommal? A legtöbb egyetértő válasz, 56% a CDU/CSU-tól jött, a Baloldali Párttól (Linkspartei) 31%, az FDP-től 23%, a Zöldektől (Grünen) 14% és az SPD-től 10%². Az egyesület egész évben tovább folytatta akcióit a németnek mint államn nyelvnek és védelmének az alaptörvénybe emeléséért, természetesen a többi nyelvvédő céljuk eléréséért folytatott munkájuk mellett

Közben a politika is ismét aktív lett a nyelvi kérdések ügyében. Képviselők nyújtottak be kérdéseket a német nyelvhasználat rendezése ügyében a képviselőházhoz (Abg. 2006). Újra felszólalt Erika Steinbach CDU-képviselő, és hangsúlyozta a legfontosabb feladatokat: „Az angol az élet sok

2 A VDS honlapján ma már nem érhetők el ezek az adatok.

területén egyre inkább háttérbe szorítja a német nyelvet. A németül beszélőknek 30%-a azonban egyáltalán nem tud angolul [...] Ők ki vannak rekesztve. Ezért követelem (fordere!), hogy legyen törvény a német nyelv védelmére. [...] A Németországban eladandó termékekhez a leírásnak német nyelvűnek kell lennie” (Politikerin 2006). Hozzá csatlakozott a CSU főtitkára, Markus Söder: „A CSU azt akarja, hogy a német mint »államnyelv« rögzítve legyen az alkotmányban. A német nyelv alapfeltétele annak, hogy országunkban együtt lehessen élni [...]” (Union 2006). Az alkotmány módosításának nemcsak igénye, hanem még szándéka is megjelenik a legmagasabb politikai szinteken is. A Frankfurter Allgemeine Zeitung jelenti 2006 júniusában: „Norbert Lammernek, a Bundestag elnökének szándéka és akarata szerint be kell kerülnie az alkotmányba a németnek mint az ország nyelvének [...] Konkrét javaslata, hogy a szövetségi államrendszer tervezett reformjának részeként kerüljön be az alaptörvény 22 cikkének bővítésével a nyelvről szóló pont” (Frankfurter 2006). Jelentős szerepet kapott a fentiek további képviseletében a CDU/CSU Bundestagfrakciójából Wolfgang Börnsen és Dorothee Bär. Tőlük származik az alábbi kijelentés: „A német nyelv felvétele alkotmányunkba nyelvünk egyértelmű elismerését jelenti a német identitás formálásában” (Börnsen – Bär 2006). Álláspontjuk a VDS-hez köthető, és a leggyakrabban az idegen szavak körüli vitákban vesznek részt.

2007-ben folytatódott a „A nyelvédelem fogyasztóvédelem” hangsúlyozása is a CDU képviselői által, köztük volt többek között Erika Steinbach is. Megszólalásaikban a már ismert dolgok mellett előkerült a németek önbecsülésének hiánya is mint az elangolosodás egyik következménye, esetleg oka. (Vö. CDU/CSU 2007.) Mindezek segítik, hogy a VDS nyilatkozatai újra előtérbe kerüljenek, a szervezet ui. érzékeli a politika aktivitását, és ki akarja használni. 2007 januárjában Axel Flessner, a magánjog egykori professzora megjelentet a *VDS-Sprachnachrichten*-ben egy cikket, amelyben egyértelműen támogat egy nyelvtörvényt. Írásának végkövetkeztetése: „A VDS és név szerint az elnöke nem hagyja, hogy eluralkodjon a nyelvtörvénytől való

félelem, ehelyett szándékában áll újból megvitatni a lehetőségeket” (Flessner 2007). Ő egyébként jogászként korábban is megszólalt, sőt előadásokat is tartott az anglicizmusokról folyó vitában. Rajta kívül csak néhány jogász nyilatkozott meg a kérdésben, ők valamivel már óvatosabbak voltak.

Ezzel lezárult Pfalzgraf itt ismertetett, kivonatolt 2007. évi tanulmányának lezárásáig az utolsónak számító vita a nyelvtörvényről. Az ügyet folyamatosan képviselő, és újra meg újra a figyelem előterébe állító VDS sikerrel nem dicsekedhetett ugyan, de megállapította, hogy a viták, amelyek mindenképpen előremozdították a nyelvtörvény ügyét, az egyesület munkája nélkül nem jöttek volna létre (vö. Verein 2007).

A szerző végkövetkeztetésként megállapítja, hogy áttekintéséből kiderül, hogy a VDS és a politikusok (elsősorban a CDU/CSU-hoz tartozók) elképzelései nagyon közel állnak egymáshoz. A politikusokat nem kellett kényszeríteni az állásfoglalásokra, hiszen többen a VDS-nek is tagjai voltak, és nyíltan is vállalták az együttműködést. Az egyesületnek hatása volt a társadalomra, így a politikusoknak érdekükben is állt, hogy felhasználják ezt a lehetőséget. A tanulmány szerzője felteszi még azt a kérdést, hogy vajon eléri-e a VDS népszerűsége és politikai befolyása az 1885 és 1940 között működő Általános Német Nyelvi Egyesületét (Allgemeiner Deutscher Sprachverein – ADSV). 2007-ben 30.000 tagot számlált a VDS, az ADSV-nek annak idején 50.000 tagja volt. A VDS-nek ennek ellenére jelentős szerepe volt abban, hogy közvetítésükkel a politikusok egy része (természetesen elsősorban a CDU/CSU-unióhoz tartozók) fontosnak találja a nyelvtörvény létrehozását, és előrevigye az ügyét.

Falco Pfalzgraf ismertetett tanulmányának értékelése, elemzése és reflexiók

Talán túl részletezőnek látszik a tanulmány fenti ismertetése. Sokat elárul azonban abból az aprólékos munkából, amelyet civil egyesületek, esetleg tudományos intézmények, majd egyes politikusok végeztek az áttekintett

hét esztendő alatt anyanyelvük státusának megőrzéséért az országban, a valós eredmény szempontjából azonban végső soron feleslegesen, értelmetlenül. Az ismertetésbe természetesen nem került be minden a tanulmányból. De a fontosabb, tipikusabbnak tűnő történéseket áttekintve is következtetéseket vonhatunk le arra vonatkozóan, hogy (1) a határozott törekvések ellenére miért nincs ma sem nyelvtörvényük vagy valami hasonló, esetleg nyelvstratégiájuk, és miért nem került be az alkotmányba az a mondat, hogy *A Német Szövetségi Köztársaság (hivatalos) nyelve a német*. Ezenkívül, immár rendszerezve az ismertetett véleményeket, követeléseket, valamint a német szakirodalom ide vonatkozó részét bevonva röviden felvázolhatjuk, hogy (2) mit tartalmazott volna/tartalmazna a német nyelvtörvény vagy egy nyelvstratégia (ez utóbbi a törvénynek csak egy tartalmában kidolgozottabb, de jogilag „enyhébb” változata, hiszen egyes pontjainak érvényesüléséhez sokszor törvénykezési lépések is szükségesek, máskor azonban elegendő, ha pl. munkahelyi szabályzatok, munkakör betöltéséhez vagy egyes egyetemi szakokhoz feltételek, követelmények leírása készül, új törvényre vagy törvénymódosításra nincs szükség). Azt is érdemes röviden megemlítenünk, (3) mi született a nyelvtörvény helyett, illetve milyen területek mutatják azt, hogy a hivatalos Németország (tehát a Német Szövetségi Köztársaság mint állam) számára fontos a német nyelv?

A törekvések ellenére vajon miért nincs ma sem nyelvtörvénye Németországnak, és miért nem szerepel az alapszerződésben az országnyelv/hivatalos nyelv megnevezése?

A tanulmány tényeket, adatokat közöl a VDS mint civil, államilag nem támogatott egyesület aktivitásáról, politikusoknak a nyelv és nyelvhasználat ügyéhez való viszonyulásáról, olykor az állampolgárok attitűdjéről. Egy adott időszakban mutatja nagy vonalakban a társadalom egészének viselkedését egy elvi (és sok tekintetben gyakorlati) kérdésről, az anyanyelv szerepéről, e szerep értékeléséről.

Az Európában³ (messzebbre ne menjünk) uralkodó nézetek egyik része szerint az anyanyelvhasználat képesség, az anyanyelv pedig kommunikációs eszköz, és ma már nincs se identitásalkotó és -fenntartó, se közösségformáló, nemzetet összetartó szerepe. E nézet szerint, amelyet egyszerűen liberálisnak nevezhetünk, az előbb felsorolt dolgok sok mással együtt csak a nemzetté válás időszakában voltak progresszívek, mára nemcsak elavulttá váltak, hanem még emlegetésük is a nacionalizmus ismérve.

A másik nézetcsoport szerint a főntebb emlegetett fogalmak és az általuk hordozott tartalom ma is fontos a közösségek és tagjaik életében: az anyanyelv kommunikációs eszköz, fontos szerepe van a szocializációban; a világ megismerésének, így a gondolkodásnak természetes közege; a nyelvi és kulturális közösség összetartozásának egyik legfontosabb megvalósítója és kifejezője, valamint e közösség egyik szimbóluma.

Németországban sajátosan él egymás mellett e két, egymástól távol álló nézet, illetve a köztük levő „átmeneti” nézetek. A nyelvtörvény és az alaptörvény körüli vitákban részt is inkább csak a kereszténydemokrata és szociáldemokrata pártok (CDU, CSU, SPD) vettek, a többiek ritkán nyilatkoztak meg, és kivétel nélkül a törvény megalkotásának feleslegességét hangsúlyozták. Talán akik meg sem szólaltak, tartották volna az ilyen „beavatkozást” nemcsak feleslegesnek, hanem egyenesen veszélyesnek (pl. az FPD – a Szabad Demokrata Párt). A németországi viszonyoknak azonban az a jellegzetességük, hogy negatív dolgokat ritkábban mondanak még a politikusok is, mint pl. Magyarországon. De ez nem csak a politikusokra igaz: a civilekre, az egyesületek képviselőire is ez vonatkozik.

Csodálkozunk talán azon lehet, hogy koalícióban ugyan, de szinte folyamatosan kormányon levő CDU/CSU pártszövetség, amely a legutóbb-

3 A téma szükségessé teszi, hogy a nyelvész túllépjen szaktudománya határain, és a nyelv – kultúra – társadalom kapcsolatot szem előtt tartva ne kerüljön ki olyan következtetéseket sem, amelyek a társadalomra, annak tagjaira, történelmére, politikájára stb. vonatkoznak, még akkor sem, ha az értékelésben inkább az említett területek tudományágai illetékesek. A következtetések éppen a „határátlépés” miatt óvatosak.

bi időig általában az erősebbik koalíciós partner volt, miért nem vitt sikerre egy nyelvtörvénytervezetet, illetve egy kisebb alkotmánymódosítást az anyanyelvről. Valószínűleg azért, mert a német jobboldali pártok is – talán az egyetlen „szélsőjobboldali” AfD kivételével – erősen eurokonformok, igyekeznek igazodni az EU-ban uralkodó trendhez, mindenképpen „politikailag korrektek” akarnak maradni. Érthető ez második világháborús múltjuk miatt, illetve látható az ezt kiegyensúlyozni szándékozó, sokszor túlzott megfelelni vágyásról tanúskodó törekvéseiket szemlélve. Ezt mutatja annak a felmérésnek az eredménye is, amelyet *A németet az alaptörvénybe* munkacsoport végzett a pártok között. Arra voltak kíváncsiak, az egyes pártok egyetérténe-e azzal, hogy bekerüljön az alaptörvénybe „A Szövetségi Köztársaság nyelve a német” mondat. A CDU/CSU-tól is csak 56%-nyi igenlő válasz jött, a többi párt pedig mindössze 31 és 10% közötti arányban támogatta a mondat alaptörvénybe való fölvételét.

A másik ok az lehet, hogy mint Fricz Tamás már 2001-ben kimutatta (Fricz 2001, különösen 6.), a pártok eltávolodtak választóiktól, nem az ő igényeiket képviselik. Nem tudjuk ugyan, anyanyelvük kérdésében hogyan vélekednek a német anyanyelvű német állampolgárok, reprezentatív felmérés erről – tudomásom szerint – nem készült, illetve nem került nyilvánosságra. De pl. Nagy Attila Tibor és Paár Ádám *A német pártrendszer szerkezete* című elemzésében közöl néhány eredményt az Infratest dimap intézet felméréséből, amelyet a német szövetségi alaptörvény 60. évfordulóján (2009-ben) végzett a németországi lakosság körében. A felmérés témája az alkotmány (az alaptörvény) és az alkotmányos rendszer elfogadottsága volt (Nagy – Paár 2011). A közölt eredmények többek között a következők: „a nyugati tartományokban élők 77%-a, a keleti országrész lakóinak 65%-a büszke az alaptörvényre. A lakosság 79%-a nagyon erősnek, illetve erősnek mondja országához való kötődését. Hasonló arányban büszkék az emberek arra, hogy németek (Nagy – Paár 2011, 1.). A lakosság nagyobbik részét (70-80%-át) kitevő németek, akik büszkék alaptörvényükre (bár bizonyára nem nagyon ismerik), erősen vagy nagyon erősen

kötődnek hazájukhoz, és *büszkék arra, hogy németek*, az anyanyelvüket érintő kérdésekre sem igen válaszolnának másképpen. Mindegyik terület a lakosság érzelmi attitűdjét érinti, az alkotmány és a nemzeti nyelv pedig e tekintetben könnyen összetartozónak, hasonlóan tekinthető (mivel a népesség az alkotmány megítélésében is inkább hagyatkozik érzelmeire, mint pontos tudásra: az alkotmány szövegének alapos ismeretére). Valószínű tehát, hogy a közösség anyanyelvéhez való viszonya jó, de a legmagasabb politikai szinteken ez nem sokat jelenthetne, egyrészt, mert talán természetes, hogy így van, másrészt nem „szerencsés” olyan kérdésekkel foglalkozni, mint az anyanyelv, a hivatalos nyelv emlegetése, különösen nem törvénybe (akár alaptörvénybe) foglalása.

A tárgyalt tanulmányban idézett vitákból érdemes néhány árulkodó kijelentést idéznünk. 2002. január 24-én a Bundestag 212. ülésén Peter Eckardt (SPD) azt mondta, hogy szerinte „*tudományosan hibás nézet, ha azt gondoljuk, hogy politikailag lehetséges, hogy nyelvvédő törvénnyel, kvótákkal, bírósági ítéletekkel vagy másféle korlátozásokkal meg lehet védeni a német nyelvet, úgy, hogy esetleg újra világnyelvvé váljon*” (Bundestag 2002b). A fordítás pontos, az idézett rész önmagában zavaros, sőt ellentmondó. Árulkodó ez a zavarosság is, és az is, hogy a német újbóli világnyelvvé válásáról beszél, igaz, mint lehetetlenségről. A német gondolkodásban valószínűleg megvannak még a nyomai a „birodalmi”, nagyhatalmi gondolkodásnak. És bár Németország ma is a legfejlettebb országok közé tartozik gazdaságilag, politikai jelentőségéből sokat veszített. Érvényes ez a német nyelvre is: elterjedtségének, használatának, presztízsének jelentős csökkenése bizonyára hiányként él a németek tudatában. Ennek lehet jele a német mint világnyelv emlegetése, talán nem is tudatosan, nem is szándékosan.

Hasonló háttérű lehet a finom, PC-megközelítés- és fogalmazásmódra való törekvés még egy CDU-s képviselő szájából is. Erika Steinbach ui. a német „nyelv védelme” helyett a *fogyasztóvédelem* oldaláról közelíti meg azt a kérdést, hogy a kereskedelem, az árulírásokban túlsúlyban van

az angol, ritkán fordul elő a német, ezzel a német anyanyelvűek *ki vannak rekesztve* a kommunikációból (vö. fentebb). Werthebach, aki elindította a nyelvtörvényért folyó küzdelmet, maga is kereszténydemokrata, érvei között mégis szerepel a *kirekesztés*, igaz, a többsége: egy „nyelvtörvény [...] a polgárok számára a nyelvi kirekesztettség és a jogbiztonság hiánya ellen védelmül” szolgálna (vö. fentebb). Árulkodó és zavaros az az SPD-s vélemény is, amely szerint a németet mint anyanyelvet azért nem szabad Németországban törvényileg védeni, mert Ausztriában, Svájcban, Belgiumban és Luxemburgban is beszélnek anyanyelvként. A felszólaló nyilván tartott az esetleges politikai inkorrektégtől, pedig a fenti tény, sőt, hogy a német több országban hivatalos nyelv (is), önmagában nem érv egy esetleges németországi nyelvi törvény létrehozás ellen. (Vö.: fentebb.)

Tudomány és politika a nyelvi törvényekben

Mit tartalmazott volna, ha elkészült volna a német nyelvtörvény? Mivel a német nyelvtörvény a fent ismertetett módon és tartalommal járt a legközelebb a megvalósuláshoz, és mert végül is nem valósult meg, valamint mert a nyilvánosan hozzáférhető tervezetek általában egyéni munka eredményei, a bemutatott hét év legtöbbet emlegetett témáit gyűjtjük össze mint egy német nyelvtörvény sarokpontjait. Ezek a kérdések azok, amelyekre a német nyelvművelők, nyelvvédők – akik nem feltétlenül nyelvész szakemberek – és a politikusok szükségesnek tartottak nyelvtörvényben szabályozni.

A nyelvtörvény előkészítését, a további, azóta is tartó vitákat is az **angol nyelv** hatása váltotta ki, és mindvégig (máig) ez maradt a központi téma. Ez volt a fő oka több országban is (Franciaország, Lengyelország) a nyelvtörvény elfogadásának, és a németek is e két nyelvtörvényen felbátorodva kezdték el szorgalmazni elkészítését és elfogadását. Nyilvánvaló, hogy az „elangolosodás” a globalizáció leglátványosabb következményei közé tartozik. Többször nem is „nyelvrombolásról” beszélnek a vitázók,

hanem a német nyelv már-már érthetlenné válásáról, legalábbis az angolul nem vagy jól tudók számára, illetve az utóbbiak kirekesztéséről. Ezért kifogásolják, hogy pl. a kereskedelem, az áruleírások nyelve nagyobb részt az angol.

Megjelenik természetesen a nyelv kulturális értéként való megőrzésének szándéka is. Az angol nyelvi elemektől átszőtt német, a „Denglisch” ellen tiltakoznak sokan, hogy a mindennapi beszédben, a médiában, a reklámokban **ne rombolja a német nyelv tekintélyét**, és ne akadályozza fejlődését. Néhányan **a német önbecsülés hiányát** látják abban, hogy elangolosodhatott a német nyelv.

Egy másik, kevesebbet hangoztatott célkitűzés az lett volna, hogy a bevándorlók számára kötelezővé kellene tenni a német nyelv elsajátítását. Az indoklás az volt, hogy enélkül párhuzamos társadalmak jönnek létre az országon belül. Ezt a javaslatot megvalósították, 2004-ben elfogadták, majd 2005-ben bevezették a Bevándorlási törvényt (Zuwanderungsgesetz). A Németországban tartózkodás különböző minőségéhez (hosszához) előírták a német nyelv meghatározott fokú ismeretét.

Összefoglalva mindössze ennyi a tervezett nyelvtörvény tartalma.

A tanulmány szerzője, Pfalzgraf általában a neopurizmus jelenségeinek tartja a főntebb felsoroltakat, s szerinte ez a szemlélet jelenik meg nyelvi ideológiákban és a nyelv struktúrájára vonatkozóan egyaránt, valamint az itt nem tárgyalt területeken: a nyelvpedagógiában, a nyelvészociológiában, a nyelvkritikában is. A purizmus és a neopurizmus megjelölés csak negatív lehet, bár igaz, hogy a tárgyalt jelenségek nagy része az angol nyelvi hatás korlátozásának szándékával függ össze, az idegen hatás ellen harcolókat pedig a tágabb nyelvészet puristáknak nevezi. Sajnálatos azonban, hogy Pfalzgraf ennyire egyoldalúan értékeli, ha már értékeli is ebben az egyébként szinte dokumentumként használható munkájában, és egyáltalán nem foglalkozik magával a társadalmi problémával, amely a „neopurizmust” létrehozta. Véleményét erősíti az, hogy az ismertetett vitákban megszólalók közt a tekintélyesebbek sem a nyelvészet valamelyik

ágát képviselik, hanem pl. jogászok, ókorkutatók. Egy nyelvtörvénynek nem úgy kellett volna létrejönnie, hogy a vitában felszólalók bármelyike létrehoz egy nyelvtörvényt, hanem úgy, hogy a vitákban elhangzott közösségi igényeket szakemberek részvételével formálják törvényszöveggé. A javaslatok egy része azonban semmilyen neopurista jellemzőt nem mutat, a társadalom működésének elősegítését célozza, mint pl. a közhasználatú szövegek német nyelvűségének szorgalmazása. A közösségi és egyéni identitás erősítésére vonatkozó javaslatokat pedig csak túlzottan leegyszerűsítve lehet „a purizmus jellemzőit mutató nyelvi ideológia jeleinek” tartani. Csupán kulturális antropológiai vagy kognitív-funkcionális tudományos keretek között szemlélve is elfogadhatóbb minősítést kaphatnának.

A nyelvtörvény létrehozására irányuló törekvések nyilvánosságra kerülése után hamarosan állást foglalt a kérdésben a **tudomány** is Németországban: megjelent Gerhard Stickelnek, az *Institut für Deutsche Sprache (IDS) in Mannheim* [a Mannheimi Német Nyelvi Intézet] igazgatójának tanulmánya (Stickel 2001). A szerző történetileg vázolja a nyelvi purizmus lényegét, s ezzel indokolja az angol elemek beáramlása elleni törekvéseket. Azt is kijelenti, hogy nyelvtörvénnyel, németesítési törekvésekkel csak jelentéktelen mértékben lehetne csökkenteni az angol kifejezések használatának motivációit. Ehelyett azt javasolja, hogy kutatások segítségével próbáljuk megérteni a jelenséget. Hasonló a nyelvész szakma egészének véleménye, bár megjelennek a tágabb kérdésről – inkább később – jóval differenciáltabb vélemények is (vö. pl. Pfalzgraf 2011; Lisek 2014).

Árnyalja a képet, hogy a nyelvvel kapcsolatos törvények megszületésében olyan fontos szerepet játszó politikusok hogyan látják a nyelvi intézmények szerepét (l. fent, 2.2.1). A Bundestag képviselői egy felmérés során feltűnő tájékozottságot mutattak, és a tudományos intézmények által képviselt álláspontot hangoztatták, természetesen sommásan: nincs szükség semmilyen védelemre, a nyelvtörvények más országban sem változtattak

semmit a nyelvhasználaton, sőt, a törvényi szabályozás inkább gátolja a gördülékeny nyelvhasználatot, semmint segítené.

A jobboldal egyes képviselői más véleményen vannak (pl. Connemann 2009). Conneman egy 2009-es írásában összefoglalja a 2000-es évek elejétől folytatott munkát, amelyet politikusként is végigkísért a *Kultur in Deutschland* munkabizottság elnökeként, és amely a német nyelv jelenkori státusával is foglalkozott. Szerinte mulasztás terheli a német államot nyelvének belső és nemzetközi helyzete terén is. A legfontosabb mulasztások: az alaptörvény nem határozza meg a német nyelvet hivatalos és beszélt nyelvként, miközben pl. a nemzeti a lobogóról szó van; hiányzik a társadalmi nyelvvédelem – nem feltétlenül nyelvtörvény – a társadalomnak szinte minden területén az igénytelenség elterjedésének megállítására; a bevándorlók német nyelvi tudásának, a nyelv elsajátításának szükségessége; mindennek hiánya ui. a kommunikációs háló hiátusait hozza létre, és végső soron demokratikus jogok sérülnek. Nemzetközi téren a legnagyobb mulasztásnak tartja, hogy a német politika nem védi meg az EU-n belül kijelölt nyelvi rangját. Nem foglalja el az EU-ban azt a helyet, amelyet európai jelentősége indokoltta ténne, ui. a német nyelvnek hét országban hivatalos státusa van, az EU lakossága 18%-ának anyanyelve, 14%-ának pedig tanult nyelve. Ennek ellenére nem munkanyelve az EU-nak az angol és a francia mellett, holott az Európai Bizottság eredetileg a németet is elfogadta munkanyelvként. A rendezés érdekében sorozatosan benyújtottak a Bundestaghoz javaslatokat, általában eredménytelenül. 2009-re legalább a munkaanyagokat németül kapják meg. Többet kell tenni a németek nyelvi öntudata és identitása érdekében azért is, hogy ne „némuljon el” a német szó Németországban, ha bármilyen nemzetközi rendezvényről van szó (Connemann 2009, 60–66.) A CDU/CSU politikusnője egy 2018-as parlamenti napon hasonló követeléseket hangoztatott – tehát nem sok minden változott 2009 óta (Connemann 2018).

Mi az, amit törvényileg szabályoznak, és mi az, ami törvény nélkül is fontosnak látszik a Német Szövetségi Köztársaság mint állam számára a német nyelv területén?

A törvényi szabályozás és az (állami) intézmények egyaránt nyelvpolitikai eszköznek számíthatnak. Ezeken kívül részt vesznek a nyelvvel való foglalkozásban államilag támogatott vagy nem támogatott (civil) szerveződések: szervezetek, társaságok, egyesületek. Alább a direkt törvényi szabályozást választjuk külön az intézményektől és szerveződésektől. Németországra jellemző, hogy az általános nyelvi-nyelvhasználati szabályozásra nincs törvény, csak kisebb hatókörű szabályozások vannak érvényben.

Az ország hivatalos nyelve köztudomásúlag a német, de ez hivatalosan nincs lefektetve, nem szerepel a Német Szövetségi Köztársaság alaptörvényében (GG 1949, utolsó változtatás 2019. 03. 28.)

Az angol második hivatalos nyelvként funkcionál az üzleti körök igényeinek megfelelően, bár annak nem található nyoma, hogy ez a tény hivatalosan ki lenne mondva.

A továbbiakban következnek a nyelvhasználat egyes területeire vonatkozó törvényi szintű szabályozások, majd a német nyelv használatát, presztízsét támogató állami intézmények, szervezetek felsorolása, kommentálva.

Törvények, rendeletek a nyelvhasználatról

- *Gemeinsame Geschäftsordnung der Bundesministerien* [A szövetségi minisztériumok közös eljárási szabályai] I § 49 Abs. 2. 8 (GGO I) A Berlieni Szenátusi Igazgatóság 2004-ben új paragrafussal bővítette a fenti dokumentumot. A bővítés nyelvhasználati szabályozást tartalmaz, elsősorban az idegen, különösen az angol szavak használatának korlátait.
- *Nationales und internationales Minderheitenrecht* [Nemzeti és nemzetközi kisebbségi törvény] Az alaptörvény tartalmazza az egyes nép-

csoportok egyenlőségének és diszkriminációs tilalmának biztosítását. A kisebbségi törvény megfelel a Németországban 1998. február 1-jén törvénybe lépett, az Európai Tanács nemzeti kisebbségek védelmére létrehozott keretegyezményének, valamint a Kisebbségi nyelvek európai chartájának, amely Németországban 1999. január 1-je óta van érvényben. Ezek a dokumentumok – elvben – biztosítják a nyelvi jogokat, a fenti törvény pedig részletezi őket.

- Gesetz zur Steuerung und Begrenzung der Zuwanderung und zur Regelung des Aufenthalts und der Integration von Unionsbürgern und Ausländern helyett Gesetz zur Steuerung und Begrenzung der Zuwanderung und zur Regelung des Aufenthalts und der Integration von Unionsbürgern und Ausländern [Törvény a bevándorlás irányítására és korlátozására és az uniós polgárok és a külföldiek tartózkodásának és integrálásának szabályozására]. A törvénycsomag mindennapi neve Bevándorlási törvény (Zuwanderungsgesetz, Einwanderungsgesetz), 2004. 08. 06-án fogadták el, és 2005. január 1. óta van érvényben. Első változatában tartalmazza a Tartózkodási törvényt (Aufenthaltsgesetz) és az EU Szabadmozgás-törvényét (Freizügigkeitsgesetz/EU). A törvénycsomagban a németnyelv-ismeret különböző fokait írják elő a németországi tartózkodás különböző változataihoz.

A német nyelv használatát, presztízsét támogató állami intézmények, szervezetek

A német nyelvvel foglalkozó intézmények és szervezetek közül csak a legfontosabbakat és leginkább ismerteket soroljuk fel:

Tudományos intézmények:

- Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung (Német Nyelvi és Irodalmi Tudományos Akadémia)

- Das Leibniz-Institut für Deutsche Sprache (IDS) (Leibnitz Német Nyelvi Intézet) Mannheim (1919 januárjáig Institut für deutsche Sprache /IDS/)
- Leibniz Gemeinschaft (Leibnitz Egyesület), Berlin
Magyaráztként idekívánkozik, hogy a Leibnitz Gemeinschaft egy tudományos kutatóhálózat központi szervezete, 95 önálló kutatóintézet tartozik hozzá szinte minden tudományterületről. Ilyen kutatóintézet a mannheimi Leibnitz Német Nyelvi Intézet is, és külön van általános nyelvi intézet is, a Leibnitz Német Nyelvi Intézet tehát speciálisan a német nyelv kutatásával foglalkozik. Ezek az intézetek nem tartoznak az akadémiához, az egyesülés előtti NDK-beli akadémiai intézeteket is megszüntették.
- Deutscher Akademischer Austausch Dienst (Német Felsőoktatási Csereszolgálat – DAAD), németországi szervezet a felsőoktatási intézmények közötti nemzetközi együttműködésre, tudósok és hallgatók cseréjére. Működési formája egyesület, tagjai a németországi felsőoktatási intézmények. Nagyrészt a német szövetségi kormány finanszírozza. Támogatja németek külföldi tanulmányait, kutatásait és a külföldről érkezők németországi tanulását, kutatásait.

Testületek, egyesületek, szövetségek

- Gesellschaft für deutsche Sprache, GfdS (Német Nyelvi Társaság)
Wiesbadenben és a Bundestagban van egy-egy intézménye. Nyelvi-nyelvhasználati tanácsadással foglalkoznak, tanácsot adnak a névadáshoz, pályázatokat írnak ki, és társaságként működnek abban a tekintetben, hogy tagnak lehet jelentkezni, illetve lenni.
- Deutscher Sprachrat (Német Nyelvi Tanács)
A testület a GfdS mellett működik. Feladatának tartja a német nyelvi identitás erősítését, a német nyelv tekintélyének őrzését bel- és külföldön, nyilvános nyelvkritikát folytat általában a médiában, részt vesz az oktatás nyelvi kérdéseinek, a német nyelv nemzetközi helyzetének

– különösen nemzetközi tudományos nyelvként –, a német mint idegen nyelv oktatásának megtárgyalásában, a politikusokkal folytatott tárgyalásokban.

- Verein Deutsche Sprache, VDS (Német Nyelvi Egyesület)
Célja a német nyelv megtartása minden funkciójában, az élet minden területén.

A német mint idegen nyelv intézményei

- Külön intézményrendszere van a német mint idegen nyelvnek (Deutsch als Fremdsprache – DaF) Németországban és világszerte is. Emellett a német mint második nyelv (Deutsch als Zweitsprache – DaZ) is a figyelem középpontjába került elsősorban a bevándorlók miatt, akik számára a német a második nyelv.
- Nemzetközi szintéren a német kultúra terjesztésén belül a német mint idegen nyelv oktatása a Goethe Intézet (Goethe-Institut) hálózatában valósul meg (149 ilyen intézet működik 92 országban). Szövetsége is van a területnek, a Fachverband Deutsch als Fremdsprache (FaDaF). 1989 óta működik bonni székhellyel, feladata a német mint idegen nyelvet tanulók, tanítók és a DaF-intézetek érdekképviselése.

Összefoglalás

A bemutatott helyzetből az látszik, hogy Németország óvakodik saját értekeit és belső érdekeit védő törvények vagy törvényi szintű szabályozások megalkotásától. Ezeket az érdekeket indirekt módon azonban képviselik azok a törvények, amelyeknek fő céljuk nem ez (pl. bevándorlási törvény). A saját érdekek képviselőjének van azonban számtalan nem deklarált módja is, pl. a német nyelvtudomány egyes területei, a támogatott nyelvi egyesületek, bizottságok. Ugyanez érvényes a világot behálózó német intézetekre is, amelyek kulturális és politikai küldetésükkel együtt a német mint idegen nyelv oktatásának is centrumai. Ez a kép nemcsak gazdasá-

világ-politikailag erős Németországot mutat tehát, hanem olyant, amelyik öntudatosan képviseli saját érdekeit, csak nem megfogalmazva, s így nem-igen nyújt támadási felületet, helyette inkább több területen cselekszik.

Az európai nyelvpolitikák, nyelvstratégiák sorában a németországi inkább látens és nem deklarált. Inkább csak a második nyilvánosságban foglalkozik saját nyelvével, akkor is sokszor óvatosan és nem átfogóan. Hozzá hasonló politikai helyzet sok európai országban van, de Németország a nyelvi kérdések szabályozásában mintegy mintapéldánya annak, amikor a törekvések megvalósulása a legfelső szinteken ellenállásba ütközik és szinte lehetetlenné válik, az állampolgárok jogos igényeinek azonban többféle megnyilvánulási csatornát is biztosítanak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Törvények

Gesetz zur Steuerung und Begrenzung der Zuwanderung und zur Regelung des Aufenthalts und der Integration von Unionsbürgern und Ausländern [Törvény a bevándorlás irányításához és korlátozásához és az uniós polgárok és a külföldiek tartózkodásának és integrálásának szabályozásához] <https://www.buzer.de/s1.htm?g=ZuwandungsG&f=1>; a letöltés időpontja: 2019. június 10.

GG = Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>; a letöltés időpontja: 2019. június 10.

GGO I = Gemeinsame Geschäftsordnung der Bundesministerien I § 49 Abs. 2.

Nationales und internationales Minderheitenrecht [Nemzeti és nemzetközi kisebbségi törvény] <https://www.bmi.bund.de/DE/themen/heimat-integration/minderheiten/>; a letöltés időpontja: 2019. június 10.

Parlamenti jegyzőkönyvek

Abg. 2006. Abgeordnetenhaus Berlin, Drucksache 15/13269, <http://www.parlament-berlin.de:8080/starweb/adis/citat/VT/15/KlAnfr/ka15-13269.pdf>; a letöltés időpontja: 2019. június 10.

Bundestag 2001. Drucksachen und Plenarprotokolle des Deutschen Bundestages – ab 1949. 14/7250, S. 47. <https://pdok.bundestag.de/>; a letöltés időpontja: 2020. február 4.

Bundestag 2002a. Drucksachen und Plenarprotokolle des Deutschen Bundestages – ab 1949. 14/212, S. 20992–3. <https://pdok.bundestag.de/>; a letöltés időpontja: 2020. február 5.

Bundestag 2002b. Drucksachen und Plenarprotokolle des Deutschen Bundestages – ab 1949. 14/212, S. 20994. <https://pdok.bundestag.de/>; a letöltés időpontja : 2020. február 5.

CDU/CSU 2007. CDU/CSU Fraktion, Sprachschutz ist Verbraucherschutz, <https://www.cducsu.de/themen/kultur/sprachschutz-ist-verbraucherschutz>; a letöltés időpontja: 2020. február 5.

Irodalom

Connemann 2009. Connemann, Gitta: Ist die deutsche Sprache noch zu retten? Über das Verhältnis von Politik und Sprache. *Politische Studien*, 424. (2009) 60. 60–66.

Connemann 2009. Connemann, Gitta: *Deutsch als Landessprache* [Bundestag 2018. március 2.] <https://youtube.com/watch?v=a4Xxd-MgfGLw>; a letöltés időpontja: 2019. június 10.

Börnsen – Bär 2006. Börnsen, Wolfgang – Bär, Dorothee: *Bekennnis zur deutschen Sprache unverzichtbar*. Presseportal, 26. Juni 2006, <http://www.presseportal.de/text/story.htx?nr=840518>; a letöltés időpontja: 2019. június 10.

Flessner 2007. Flessner, Axel: Die Angst vor dem Gesetz. VDS-Sprachnachrichten, 33. Januar 7. <https://vds-ev.de/SN/sn2007-01.pdf>; a letöltés időpontja: 2020. február 5.

Fricz 2001. Fricz Tamás: A párt nem vész el, csak átalakul? A német pártrendszer válságai és átalakulása a XXI. század elején. *Politikatudományi Szemle*, 10. (2001) 3. sz. 5–28.

Gawlitta – Flessner 2002. Gawlitta, Kurt – Flessner, Axel: ‘Sprachfreiheit und Sprachverantwortung [...]’, ... *Engagement für die deutsche Sprache*. Paderborn, 2002. 124–150.

Lisek 2014. Lisek, Grzegorz: *Sprachgesetze – ihre Begründungen und ihre Effektivität. Polnisch-deutscher Vergleich der Sprachpolitik*. Berlin, Leander Verlag.

Nagy – Paár 2011. Nagy Attila Tibor – Paár Ádám: A német pártrendszer szerkezete. https://gondola.hu/cikkek/76043-A_nemet_partrendszer_szerkezete.html; a letöltés időpontja: 2020. február 5.

Pfalzgraf 2008. Pfalzgraf, Falco: Bestrebungen zur Einführung eines

Sprachschutzgesetzes seit der deutschen Vereinigung. *German Life and Letters*, (2008) 4. sz. 451–469.

Pfalzgraf 2011. Pfalzgraf, Falco: Anglizismen als Thema der Sprachwissenschaft und Sprachkritik. *Aptum. Zeitschrift für Sprachkritik und Sprachkultur*, (2011) 2. sz. 160–176.

Stefanowisch 2011. Stefanowisch, Anatol: „Geschmacklich begründete Forderung nach einem Verbot von Anglizismen” – Ein Interview mit Falco Pfalzgraf <https://scilogs.spektrum.de/sprachlog/geschmacklich-begr-ndete-forderung-nach-einem-verbot-von-anglizismen-ein-interview-mit-falco-pfalzgraf/>; a letöltés időpontja: 2019. június 10.

Stickel 2001. Stickel, Gerhard: Sprachschutzgesetz – Entwicklung der deutschen Sprache. Brief an den Berliner Innensenator Dr. Eckhart Werthebach vom 29. Januar 2001. <https://www1.ids-mannheim.de/aktuell/presse/pr010129.html>; a letöltés időpontja: 2019. június 10.

Werthebach 2000. Werthebach, Eckart: ‘Die deutsche Sprache braucht gesetzlichen Schutz.’ *Berliner Morgenpost*, 31. Dezember

Szerző nélküli közlemények

Kampf um Schutz der deutschen Sprache – Politiker aller Parteien warnen vor Überfremdung durch Anglizismen, *Die Welt*, 11. Februar 2001, <https://www.welt.de/print-wams/article609332/Kampf-um-Schutz-der-deutschen-Sprache.html>; a letöltés időpontja: 2019. június 10.

Politikerin 2006. Politikerin will die deutsche Sprache gesetzlich schützen, *Bild*, 10. Mai 2006, <https://www.bild.de/news/2006/politikerin-sprache-schutz-401948.bild.html>; a letöltés időpontja: 2019. június 10.

Union 2006. Union will Deutsch per Gesetz schützen, *Focus*, 10. Mai 2006, http://www.focus.de/politik/deutschland/sprache/_aid_108787.html; a letöltés időpontja: 2019. június 10.

Verein 2007. Deutsche Sprache, ‘Der Vorsitzende meint’, Sprachnachrichten, 34 (Mai 2007), <https://vds-ev.de/SN/sn2007-03.pdf>; a letöltés időpontja: 2019. június 10.

